

КОНЦЕПЦІЇ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

***Резюме.** В статті розглянуто основні концепції трактування сутності та порядку визначення показника фінансового результату господарської діяльності промислового підприємства. Проведено ґрунтовний огляд та порівняння міжнародних та вітчизняних концепцій фінансового результату, виділено спільні та відмінні риси між ними.*

***The summary.** The basic conceptions of treatment of essence and procedure of calculation of the index of financial result of economic activities of the industrial enterprise have been considered in the article. The thorough review and comparison of the international and domestic conceptions of financial result has been made. The general and different features between them are defined.*

***Ключові слова:** фінансовий результат, чистий прибуток, чистий збиток, доходи, витрати, власний капітал, чисті активи, господарська діяльність підприємства.*

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан розвитку промисловості України характеризується нестабільними тенденціями, причиною яких переважно залишаються наслідки світової економічної кризи. Результативність господарської діяльності підприємства проявляється через економічно-фінансові показники, які в узагальненому вигляді відображають результати діяльності та потенціал економічного розвитку суб'єкта господарювання. Основним підсумковим показником результативності господарської діяльності є фінансовий результат, значення якого в умовах: складної економічної ситуації в країні, обмеженості банківського кредитування суб'єктів господарської діяльності, низького рівня конкурентоспроможності та інноваційного розвитку промислових підприємства важко переоцінити. Вивчення різноманітних концепцій трактування сутності, процесу формування та розрахунку фінансового результату на основі порівняльного аналізу надбав вітчизняної та зарубіжної практики з метою подальшого удосконалення теоретичних підходів до розуміння змісту, раціоналізації процесів формування та розрахунку даного показника представляють суттєву наукову цінність їх розгляду у межах даної статті.

Постановка проблеми. Категорія фінансового результату потребує, ґрунтовного теоретичного дослідження основних підходів до її формування та трактування різними економічними концепціями, які напрацьовані міжнародною та вітчизняною практикою бухгалтерського обліку, з метою забезпечення основних передумов для зростання рівня прибутковості та сталого економічного розвитку промислового підприємства в довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теоретичного дослідження категорії фінансового результату знайшло своє відображення у працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених: В. Ковалева, В. Юрова, В. Пікало [6], Л. Ловінської [4], Ф. Бутинця [2], Я. Лебедзевич [3]. Однак, теоретичні аспекти дослідження фінансового результату потребують більш досконалого розгляду, з точки зору порівняння досягнень вітчизняної та зарубіжної практики у сфері розуміння сутності та порядку формування даного показника.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб детально дослідити наявні підходи до розуміння сутності, порядку формування та розрахунку показника фінансового результату, які напрацьовані міжнародною та вітчизняною практикою бухгалтерського обліку. Здійснити порівняльний аналіз розглянутих підходів з наступним виявленням основних відмінностей, переваг та недоліків їхнього використання.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Показник фінансового результату один із найбільш актуальних та важливих об'єктів наукових та практичних досліджень, оскільки правильне розуміння його сутності, методики розрахунку забезпечить основні передумови для формування ефективного механізму управління фінансовими результатами господарської діяльності промислових підприємств. Розглянемо основні підходи до трактування та визначення фінансового результату, які напрацьовані міжнародною та вітчизняною практиками бухгалтерського обліку.

У міжнародній практиці можна виділити три основні підходи до визначення величини фінансового результату діяльності підприємства:

1) фінансовий результат (*financial result*) розглядають, як зміну величини чистих активів підприємства протягом звітного періоду (1.1). Розмір чистих активів (*net assets*) визначається, як вартісна оцінка сукупного майна підприємства за вирахуванням загальної суми його заборгованості та додаткових внесків власників.

$\Phi P = \Delta \text{ЧА} = (\text{ЧА}_1 - \text{ЧА}_0)$	(1.1)
---	-------

де ΦP – фінансовий результат; $\Delta \text{ЧА}$ – зміна величини чистих активів; ЧА_0 , ЧА_1 – величина чистих активів на початок та на кінець звітного періоду відповідно

2) фінансовий результат виступає як різниця між величиною доходів та витрат діяльності підприємства (1.2):

$\Phi P = D - B$	(1.2)
------------------	-------

де D – доходи діяльності підприємства; B – витрати діяльності підприємства

3) фінансовий результат трактується, як зміна величини власного капіталу підприємства впродовж звітного періоду (1.3):

$\Phi P = \Delta BK = (BK_1 - BK_0)$	(1.3)
--------------------------------------	-------

де ΔBK – зміна розміру власного капіталу; BK_0 , BK_1 – величина власного капіталу на початок та на кінець звітного періоду відповідно

На наше переконання, вказані методичні підходи до визначення величини фінансових результатів переважно виходять із змістовної сутності Концепції капіталу і збереження капіталу, які містяться в Концептуальній основі складання та подання фінансової звітності [5, с. 72-73]. В міжнародній практиці розрізняють дві концепції капіталу і збереження капіталу:

1. *Концепція фінансового капіталу* (капітал - інвестовані кошти або інвестована купівельна спроможність) за якою «капітал є синонімом чистих активів або власного капіталу підприємства» [5, с. 57]. Відповідно до концепції збереження фінансового капіталу позитивний фінансовий результат (прибуток) вважається заробленим, якщо фінансова (або грошова) величина чистих активів на кінець періоду перевищує фінансову (або грошову) величину чистих активів на початок періоду після вирахування будь-яких виплат власникам або внесків власників впродовж даного періоду.

2. *Концепція фізичного капіталу* (капітал - виробнича потужність) капітал трактують у вигляді продуктивності підприємства, яка базується, наприклад, на одиницях продукції за день. За концепцією збереження фізичного капіталу позитивний фінансовий результат буде зароблений за умови, що «фізична виробнича потужність (або продуктивність) підприємства (або ресурси чи кошти, необхідні для досягнення такої потужності) на кінець періоду перевищує фізичну виробничу потужність на початок періоду» після вирахування будь-яких виплат власникам та внесків власників впродовж даного періоду [5, с. 72]. Відповідно до цієї концепції позитивний фінансовий результат відображає зростання капіталу за певний період.

Концептуальна основа поняття позитивного фінансового результату розглядає як залишкову суму «після вирахування витрат (що включає збереження капіталу в разі необхідності) з доходу». Далі зазначається, що залишкова сума перевищення витрат над доходами визнається негативним фінансовим результатом (чистим збитком) [5, с. 73].

Досвід міжнародної практики бухгалтерського обліку передбачає два головні методи визначення фінансового результату діяльності підприємства [4, с. 63]:

1) балансовий метод, який передбачає визначення фінансового результату на підставі основного балансового рівняння, за яким величина активу підприємства відповідає сумі

власного капіталу (статутний, резервний, додатковий капітал, прибуток минулих років) та зобов'язань суб'єкта господарювання. За такого підходу, показник фінансового результату буде відображати зміну вартості чистих активів протягом звітного періоду;

2) метод «витрати – випуск» в основу якого покладено модель В. Леонтьєва. Розрахунок фінансового результату проводиться шляхом співставлення доходів та витрат діяльності підприємства, з наступними коригуванням даної різниці на суму зміни залишків запасів та вартості незавершеного будівництва впродовж звітного періоду.

В зарубіжній практиці найбільшого поширення у діяльності підприємств отримав метод «витрати – випуск». Дана тенденція також є характерною для вітчизняних реалій системи бухгалтерського обліку підприємств, які регламентуються Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО), в той час, як балансовий метод розрахунку фінансового результату є більш притаманним для діяльності підприємств малого бізнесу. Проте, відповідно до вимог П(С)БО [1, с. 6.] для суб'єктів малого підприємництва України обов'язковою умовою формування показника фінансового результату в звітності підприємства є порівняння суми доходів з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів у звітному періоді. Систематизуємо основні підходи та методи розрахунку показника фінансового результату господарської діяльності підприємства у відповідності з існуючим досвідом міжнародної практики (рис. 1.).

В порівнянні з міжнародною практикою, у вітчизняній практиці прийнятним є лише один підхід до визначення фінансового результату господарської діяльності підприємства, зміст якого чітко описаний в Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку (П(С)БО).

В П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» міститься принцип підготовки фінансової звітності, який має назву нарахування та відповідності доходів і витрат. За вказаним принципом «...для визначення фінансового результату звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей» [1, с. 6].

Оскільки, для вітчизняної практики бухгалтерського обліку притаманним є метод «витрати – випуск», який передбачає визначення фінансового результату, як різниці між доходами і відповідною їм сумою витрат підприємства, не слід нехтувати можливістю використання балансового методу для розрахунку фінансового результату в аналітичних цілях.

Рис. 1. Порядок розрахунку показника фінансового результату

Джерело: побудовано автором на підставі [4; 5].

Аналіз П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» [1, с. 14-15] свідчить, що фінансовий результат будь-якого виду господарської діяльності підприємства (операційної, інвестиційної, фінансової, звичайної, надзвичайної) визначається як різниця між сумою доходів та пов'язаною

з ними величиною витрат відповідного виду діяльності підприємства. Згідно до визначення видів діяльності підприємства та порядку визначення фінансових результатів, наведених в П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» [1,с.18], відобразимо в таблиці 1. процес формування та розрахунку фінансових результатів господарської діяльності підприємства на основі методики, описаної в П(С)БО 3.

Таблиця 1

Формування та розрахунок фінансових результатів господарської діяльності підприємства

Фінансовий результат діяльності			Формула розрахунку фінансового результату	Формула розрахунку фінансового результату відповідно до ф. № 2 «Звіт про фінансові результати»
Фінансовий результат за видами господарської діяльності	Фінансовий результат звичайної діяльності підприємства	Фінансовий результат від основної діяльності, $\Phi P_{oc\partial}$	$\Phi P_{oc\partial} = D_{oc\partial} - B_{oc\partial}$	$\Phi P_{oc\partial} = p. 010 - p. 015 - p. 020 - p. 025 - p. 030 + p. 035 - p. 040 + p. 050 - p. 055 - p. 070 - p. 080$
		Фінансовий результат від іншої операційної діяльності, $\Phi P_{io\partial}$	$\Phi P_{io\partial} = D_{io\partial} - B_{io\partial}$	$\Phi P_{io\partial} = p. 060 - p. 090$
		Фінансовий результат від операційної діяльності, $\Phi P_{o\partial}$	$\Phi P_{o\partial} = D_{o\partial} - B_{o\partial} = \Phi P_{oc\partial} \pm \Phi P_{io\partial}$	$\Phi P_{o\partial} = p. 100 \text{ або } p. 105 = p. 010 - p. 015 - p. 020 - p. 025 - p. 030 + p. 035 - p. 040 + p. 050 - p. 055 + p. 060 - p. 070 - p. 080 - p. 090$
		Фінансовий результат від фінансової діяльності, $\Phi P_{\phi\partial}$	$\Phi P_{\phi\partial} = D_{\phi\partial} - B_{\phi\partial}$	$\Phi P_{\phi\partial} = p. 110 + p. 120 - p. 140 - p. 150$
		Фінансовий результат від інвестиційної діяльності, $\Phi P_{i\partial}$	$\Phi P_{i\partial} = D_{i\partial} - B_{i\partial}$	$\Phi P_{i\partial} = p. 130 - p. 160$
		Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, $\Phi P_{\text{з\partial по\partial}}$	$\Phi P_{\text{з\partial по\partial}} = D_{\text{з\partial}} - B_{\text{з\partial}} = \Phi P_{o\partial} \pm \Phi P_{i\partial} \pm \Phi P_{\phi\partial}$	$\Phi P_{\text{з\partial по\partial}} = p. 170 \text{ або } p. 175 = (p. 100 \text{ або } p. 105) + p. 110 + p. 120 + p. 130) - p. 140 - p. 150 - p. 160$
		Фінансовий результат від звичайної діяльності після оподаткування, $\Phi P_{\text{з\partial}}$	$\Phi P_{\text{з\partial}} = D_{\text{з\partial}} - B_{\text{з\partial}} - \text{Под}_{\text{нр}}$	$\Phi P_{\text{з\partial}} = p. 190 \text{ або } p. 195 = (p. 170 \text{ або } p. 175) - p. 180$
	Фінансовий результат надзвичайної діяльності підприємства	Фінансовий результат надзвичайної діяльності, $\Phi P_{\text{н\partial}}$	$\Phi P_{\text{н\partial}} = D_{\text{н\partial}} - B_{\text{н\partial}} - \text{Под}_{\text{нпр}}$	$\Phi P_{\text{н\partial}} = p. 200 - p. 205 - p. 210$
	Фінансовий результат господарської діяльності, $\Phi P_{\text{г\partial}}$		$\Phi P_{\text{г\partial}} = \Phi P_{\text{з\partial}} - \Phi P_{\text{н\partial}} = \Phi P_{\text{з\partial}} \pm \Phi P_{\text{н\partial}}$	$\Phi P_{\text{г\partial}} = p. 220 \text{ або } p. 225 = (p. 190 \text{ або } p. 195) + p. 200 - p. 205 - p. 210$
	- чистий прибуток			p. 220
	- чистий збиток			p. 225

Примітка. D, B – доходи та витрати відповідного виду діяльності підприємства; $\text{Под}_{\text{нр}}$ – податок на прибуток від звичайної діяльності; $\text{Под}_{\text{нпр}}$ – податки з надзвичайного прибутку

Джерело: розроблено автором самостійно на основі П(С)БО 3, 4 [1]

Порядок визначення фінансових результатів відповідно до П(С)БО 3 передбачає:

- 1) розрахунок фінансових результатів за видами господарської діяльності підприємства: операційною, звичайною діяльністю до і після оподаткування, надзвичайною;
- 2) обчислення показника фінансових результатів підприємства відповідно до принципу нарахування та відповідності доходів і витрат, тобто як різниці між сумою отриманих доходів та понесених для їх отримання витрат;

3) визначення підсумкового показника результативності господарської діяльності підприємства у формі чистого прибутку або чистого збитку.

Дослідження міжнародної практики бухгалтерського обліку дозволяє виділити два основні варіанти визначення фінансового результату діяльності підприємства: французький та англо-американський [2; 3].

Французький варіант – за яким величину фінансового результату формують три показники: 1) експлуатаційний фінансовий результат – результат статутної діяльності підприємства, який визначається, як різниця виручки від продажу та суми витрат, пов’язаної в процесах виробництва та реалізації продукції; 2) фінансовий результат – пов’язаний з емісією акцій, послугами фінансового і банківського обслуговування підприємства, фінансовою участю в господарській діяльності інших підприємств; 3) надзвичайний фінансовий результат – характеризується наявністю операцій довгостроково характеру, наприклад, реалізація основних засобів, «ноу-хау», авторського та орендного права.

Визначення фінансового результату за французьким варіантом є дуже схожим з порядком розрахунку даного показника за видами господарської діяльності підприємства, наведеного в П(С)БО 3. Так, поділ фінансового результату на три види за французьким підходом: експлуатаційний, фінансовий та надзвичайний є в деякій мірі за своєю сутністю подібним до показників фінансових результатів від операційної, фінансової, інвестиційної тобто, звичайної діяльності підприємства відповідно до П(С)БО 3 (рис. 2).

Англо-американський варіант визначення фінансового результату передбачає його поділ у відповідності з функціями діяльності підприємства: виробництво, реалізація, управління. Даний підхід до розрахунку фінансового результату має певні відмінності від українського порядку визначення аналогічного показника, наведеного в П(С)БО 3. Однак, розрахунок фінансового результату за функціями діяльності підприємства має певну схожість з порядком визначення фінансового результату від операційної діяльності вітчизняних підприємств. Обґрунтування такого судження випливає із характеристики операційної діяльності українських промислових підприємств, яка виконує три основні функції: 1) виробництва; 2) реалізації; 3) управління. Можна помітити, що назви вказаних функцій є ідентичними з назвами функцій діяльності підприємства за англо-американським варіантом. Відобразимо на рисунку 3 схожість процесу визначення фінансового результату діяльності підприємства за двома розглянутими підходами.

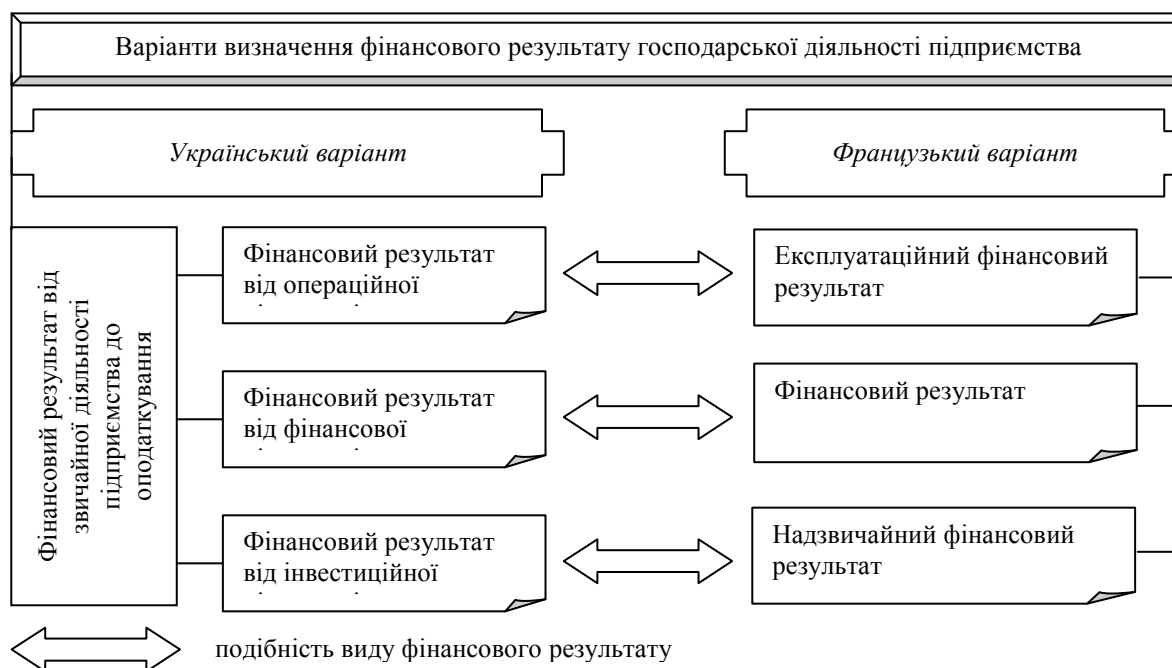

Рис. 2. Порівняння визначення фінансових результатів за двома варіантами
Джерело: побудовано автором самостійно

Порівнявши зарубіжні варіанти визначення фінансового результату відмітимо, що кожен з них має деякі спільні риси з вітчизняною методикою формування даного показника. Однак, наближеність французького підходу до українського проявляється більш яскраво, ніж англо-американського. Це пов'язано, насамперед, з головною ознакою, яка лежить в основі кожної з методик розрахунку показника фінансового результату: 1) виду діяльності підприємства – французька, українська; 2) функцій діяльності підприємства – англо-американська.

Показник фінансового результату господарської діяльності підприємства є багатофункціональною та дуже інформативною категорією. Виходячи з цього сформулювалося три основні концепції розуміння фінансового результату: 1) семантична; 2) синтаксична; 3) прагматична [6, с. 30-31].

Особливість семантичної концепції трактування фінансового результату полягає в тому, що за величиною даного показника оцінюють ефективність господарської діяльності підприємства. Наявність семантичного підходу є очевидною при проведенні аналізу та оцінки діяльності підприємства. У рамках визначеної концепції передбачається наближення показників фінансового результату, розрахованих за бухгалтерським та економічним варіантами.

При синтаксичному підході до категорії фінансового результату досліджують його структуру та особливості формування. Відтак, значна увага приділяється показникам фінансових результатів за видами господарської діяльності підприємства (операційної, інвестиційної, фінансової, звичайної, надзвичайної), особливостям їхнього формування та відображення у фінансовій звітності підприємства. Дана концепція може характеризуватися іншою назвою – операційна, яка передбачає, що фінансовий результат виступає узагальнюючим показником сукупності фактів (операцій) господарської діяльності підприємства.

Прагматична концепція пов'язана з процесами прогнозування майбутнього значення показника фінансового результату, а відтак результативності господарської діяльності підприємства в цілому. Можливість використання даного підходу є важливою під час процесів оцінки та прогнозування прибутковості підприємства, нейтралізації негативних впливів різноманітних ризиків на величину фінансового результату. В межах цієї концепції відбувається розробка стратегічних напрямів розвитку підприємства та процес прийняття управлінських рішень контрагентами (кредиторами, інвесторами) суб'єкта господарювання.

Підходи до визначення фінансового результату діяльності підприємства				
Український підхід			Англо-американський підхід	
Визначення фінансового результату (ФР) за функціями основної операційної діяльності підприємства	1. Функція виробництва, ΦP_B $\Phi P_B = \text{Валовий прибуток (збиток)}$		1. Фінансовий результат за функцією виробництва, ΦP_B	
	$\Phi P_B = p. 050 \text{ або } p. 055 - p. 010 - p. 015 - p. 020 - p. 025 - p. 030 + p. 035 - p. 040$			
	2. Функція реалізації, ΦP_P		2. Фінансовий результат за функцією реалізації, ΦP_P	
	$\Phi P_P = p. 050 - p. 055 - p. 080$			
	3. Функція управління, ΦP_Y		3. Фінансовий результат за функцією управління, ΦP_Y	
	$\Phi P_Y = p. 050 - p. 055 + p. 060 - p. 070 - \dots$			
Фінансовий результат основної діяльності підприємства, $\Phi P_{од}$			Фінансовий результат господарської діяльності підприємства, ΦP	
$\Phi P_{од} = \Phi P_B + \Phi P_P + \Phi P_Y$			$\Phi P = \Phi P_B + \Phi P_P + \Phi P_Y$	
			Фінансовий результат за функціями господарської діяльності підприємства	

Рис. 3. Порівняння розрахунку фінансового результату за двома підходами
Джерело: побудовано автором самостійно

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розуміння сутності та методики визначення фінансового результату господарської діяльності підприємства за вітчизняним підходом, який регулюється П(С)БО, має деяку відмінність від концепцій трактування та розрахунку даного показника в міжнародній практиці. Зазначимо, що для цілей облікових процедур промислових підприємств застосування методу «витрати – випуск» є найбільш доцільним, з точки зору достовірності формування облікових даних про фінансовий результат господарської діяльності. Для аналітичних цілей користувачам фінансової звітності підприємства не варто нехтувати можливістю використання інших розглянутих методик розрахунку показника фінансового результату підприємства. Проблема гармонізації та впровадження найбільш позитивних аспектів міжнародних методик для удосконалення процесів формування, оцінки, аналізу та управління фінансовими результатами вітчизняних промислових підприємств становлять значну наукову цінність подальшого їх дослідження.

Використана література

1. 28 Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. – К.: КНТ, 2005. – 120 с.
2. Бутинец Ф. Ф. Бухгалтерский учет в зарубежных странах: учебн. пособие / Ф. Ф. Бутинец, Я. В. Соколов, Д. А. Пашков, М. Л. Горецкая. – Житомир: ЧП «Рута», 2002. – 502 с.
3. Лебедзевич Я. В. Основні тенденції визначення фінансового результату: історичний аспект // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. Економічні науки. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – №9. – С. 64–72.
4. Ловінська Л. Г. Концепція фінансового результату у системі бухгалтерського обліку підприємств // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 58–65.
5. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 / Перекл. з англ. за ред. С. Ф. Голова. – К.: ФПБАУ, 2000. – 1272 с.
6. Пікало В. Ф. Концептуальні підходи до оцінки фінансового результату в системі статистики підприємств // Статистика України. – 2006. – № 4. – С. 28–33.